

СТАЛИЙ РОЗИТОК МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ

Куклінова Т. В.

к.е.н., доцент,

Одеський національний економічний університет, м. Одеса

Глобалізаційні процеси потребують нових підходів до сталого розвитку підприємництва України. У зв'язку з цим стають актуальними визначення напрямів їхнього удосконалення. Аналіз даних державної статистики щодо його діяльності дозволяє оцінити динаміку виробництва та його концентрацію в регіоні, зіставити, у якому ступені виявлені характеристики підприємств відповідають загальноукраїнським тенденціям і тому рівню, що склався в країнах з розвинутою ринковою економікою.

Значний внесок у підвищення ефективності розвитку підприємництва зробили такі відомі вітчизняні вчені як З. С. Варналій, А. Г. Гончарук, В. М. Гриньова, Л. Г. Мельник, Ю. С. Погорелов, та багато інших. Проте надбання попередників не вирішили всіх питань щодо шляхів розвитку підприємництва, розробки методичних рекомендацій та впровадження їх у практику господарювання з метою подолання негативних наслідків розгортання кризових явищ у країні. Подальший розвиток підприємництва в умовах ринкової економіки вимагає постійного розвитку теорії й методології, висуває нові проблеми, які необхідно вирішувати на основі розвитку не тільки відомих методів, але й шляхом розробки нових, що дозволяють підсилити вплив на підвищення ефективності стимулювання їхнього розвитку. Зазначена проблема потребує подальшого дослідження в умовах пандемії та розгортання кризових явищ, що підтверджує важливість і актуальність теми дослідження.

Метою цього дослідження є обґрунтування основ ефективного сталого розвитку малого та середнього бізнесу в Україні в умовах загострення кризових явищ.

Сталий розвиток малого та середнього бізнесу – життєве важливе завдання держави. Багато промислово розвинених країн

давно відчули ефективність малих підприємств економіки та навчилися вирішувати багато проблем, пов'язані з фірмами, які займаються діяльністю у невеликих масштабах. Сталий розвиток малого та середнього бізнесу є важливим фактором соціально-економічного розвитку України. Його успішне функціонування створює сприятливі умови для розвитку економіки. Притаманні малому бізнесу гнучкість, мобільність та адаптивність до змінних ринковим умовам можуть сприяти вирішенню проблеми соціальної стабільності, забезпеченню зайнятості та насичення споживачів ринку, є одним із найважливіших при вирішенні проблеми зайнятості вільних працівників.

Проблемам розвитку підприємництва приділяється нині пильна увага – видаються постанови уряду та рішення місцевих органів влади, створюються різні спеціалізовані фонди та інші елементи інфраструктури підтримки малого підприємництва. Це не дивно, адже важко уявити ринкову економіку, що ефективно розвивається, без широкої мережі дрібних, рухливих, гнучких економічних утворень.

Малий та середній бізнес у ринковій економіці – провідний сектор, що визначає темпи економічного зростання, структуру якості ВВП. У всіх розвинених країнах частку дрібного бізнесу припадає 90% ВВП. Тому абсолютна більшість розвинутих країн усіляко заохочує діяльність малого бізнесу на державному рівні. Це має бути очевидним, оскільки малий бізнес має низку переваг.

Так, він забезпечує необхідну мобільність в умовах ринку, створює глибоку спеціалізацію та кооперацію, без яких немислима його висока ефективність. Він здатний не тільки швидко заповнювати ніші, що утворюються у споживчій сфері, а й порівняно швидко окупатися. Великий бізнес є одним із найважливіших елементів зовнішнього середовища малого підприємництва. Однак було б невірним вважати, що така співпраця має односторонній характер: від великого — малому. У разі ринку без взаємної вигоди будь-яка форма кооперації приречена на провал. Використовуючи гнучкість, маневреність малих господарських одиниць, великі підприємства мають можливість підвищити ефективність свого виробництва,

налагодити нові збутові канали, освоїти та впровадити передові технології. Усе це підтверджується світовим досвідом.

Досягнення підприємствами стану сталого розвитку є надзвичайно складним, важливим та вкрай необхідним завданням людства, оскільки подальший економічний рух вперед має пролягати лише через дбайливе ставлення до навколишнього середовища, досягнення та підтримання соціальних гарантій людини, що закріплені на законодавчому рівні. І тільки чітке та безпомилкове виконання вказаних вимог призведе до налагодження економічної системи підприємства, району, міста, країни, що відбиватиме ступінь екологічної зрілості суспільства, допомагатиме в прийнятті правильних рішень для розв'язання існуючих екологічних проблем, сприятиме досягненню високих економічних показників, що впливатиме на підвищення соціального рівня людей.

Як свідчить світова практика, на відміну великих, малі підприємства менш стійкі. Вони діють за умов підвищеного ризику, більш залежні від зовнішніх соціально-економічних чинників, кон'юнктури над ринком. Світова спільнота має у своєму розпорядженні велику різноманітність варіантів регулювання підприємницької діяльності.

Сталий розвиток — це модель соціально-економічного розвитку, при якій досягається задоволення життєвих потреб нинішнього покоління людей без того, щоб майбутні покоління були позбавлені такої можливості через вичерпання природних ресурсів і деградацію навколишнього середовища. Підприємства, при досягненні своєї основної мети, отримання прибутку, мають не забувати про те, що їх виробництво повинно бути екологічно безпечне, а продукція екологічно чистою, пам'ятати про те, слід дотримуватися правил бережливого ставлення до навколишнього середовища. Тільки при постійній підтримці балансу між економічною ефективністю, соціальною задоволеністю та екологічною безпекою розвиток підприємства можна назвати стійким. Для реалізації сталого розвитку треба налагодити тісний взаємозв'язок між людиною та державою, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності держави в цілому.

Отже, враховуючи сьогодишню ситуацію в країні, нестабільність зовнішнього середовища, в тому числі інфляційні процеси, підвищення безробіття, складними політичними обставинами, недостатністю грошей у населення, від правильно вибраного вектору розвитку залежить подальша доля певного підприємства енергетичної галузі. Без нормативно-правового регулювання процес сталого розвитку, без політичних програм та спрямувань, без свідомого сприйняття дійсності не стає не можливим і сам сталий розвиток.

Малий бізнес здатний створювати атмосферу конкуренції, тобто те середовище та дух підприємництва, без яких ринкова економіка неможлива. Та є одним із джерел створення нових робочих місць і полегшення становища ринку праці. У цьому полягає соціальна роль підприємств малого підприємництва. Підтримка малого бізнесу залишається одним із найважливіших завдань державної економічної політики. Системне застосування та вдосконалення важелів управління підвищує ефективність державної підтримки малого бізнесу.

99,98% юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (ФОП), зареєстрованих в Україні, належать до суб'єктів малого і середнього підприємництва. У секторі малих та середніх підприємств здійснює комерційну діяльність понад 6,9 млн осіб, або близько 82% від усіх зайнятих. На сектор припадає 65% обсягу реалізації товарів, робіт та послуг та 64% валової доданої вартості [1]. Удосконалення державної підтримки малого бізнесу є свідоме створення економічних і правових умов, стимулів для розвитку бізнесу, а також вкладення в нього матеріальних і фінансових ресурсів на пільгових умовах. Зі зростанням негативних наслідків пандемії, активних бойових дій, загострення кризових явищ реалізація підвищення ефективності підприємництва стає однією з важливих вимог.

В зазначених вище умовах у підприємців стає гостро врегулювання питання з оплатою оренди приміщень і обладнання, зрив термінів постачання продукції, сировини, комплектуючих. Багато підприємств працюють не на повну потужність. Частина персоналу не вийшла на роботу через евакуацію. Також великою

проблемою залишається врегулювання взаємовідносин підприємців з банками та затримки з експортом. Вони пов'язані з чергами на митниці та активними бойовими діями через що виникають невиконання зобов'язань іноземними партнерами. Проблеми також виникають з введенням карантину в країнах розташування контрагента. Загальновідомо, що великий вплив на розвиток підприємства робить стан розвитку економіки країни. Так, період розквіту економіки дає підставу для підвищення ділової активності та розвитку підприємства, проте у фазі кризи зменшуються інвестиції в товарні запаси, відбувається відставання темпів реалізації продукції від темпів її виробництва, знижуються доходи господарюючих суб'єктів. Зниження рівня зайнятості також впливає на розвиток підприємства, тому що супроводжується зниженням попиту на товари й послуги. Україна не має достатніх фінансових резервів і тому в разі додаткових карантинних обмежень і зупинки більшості підприємств без держпрограми підтримки економіки, країна зіткнулася з глибокою економічною кризою і важкими соціальними наслідками.

Несприятливий правовий клімат, тобто, нестійкість, незавершеність та суперечливість законодавства і нормативних актів, недосконалість правового механізму захисту підприємців, криміналізація економічних відносин, поширення корупції і хабарництва в структурах державної влади не влаштовують більшість підприємців, що приводить до посилення негативного становлення до різних органів державної влади, у тому числі до діяльності судів, органів внутрішніх справ, прокуратури та адміністрації міст, районів, областей. Основні злочини: крадіжки та розбої, вимагання, хабарництво, кришевання. Бізнес працює в умовах ризику і невизначеності, нестачі кадрів, розрив економіки і науки.

Малі підприємства у всіх країнах світу завжди страждали від жорстких умов фінансування та зростаючих податків. Тому проблеми фінансової допомоги не втрачають свою актуальність. Уряди промислово розвинених країн визнають особливості та потреби малого бізнесу і тому розробляють плани та програми підтримки малого бізнесу, пропонують заходи щодо управління

адміністративними процедурами тощо. Розуміючи, що малий бізнес є найважливішим фактором життєздатності економіки і до того ж діяльність малих фірм пов'язана з великим ризиком. З одного боку, робиться спроба істотно знизити витрати виробництва за рахунок впровадження нових технологій, організаційно-управлінських нововведень та використання цінової конкуренції, з іншого боку, розробляється та виробляється нова продукція, освоюються нові ринки. Промислово розвинені країни повинні створити спеціалізовані органи, що реалізують державну підтримку малого бізнесу.

Активні бойові дії оголили проблеми соціальної незахищеності, працівників малих підприємств. На відміну від великих підприємств у більшості суб'єктів малого бізнесу, особливо на початковому етапі їх діяльності, практично відсутні необхідні фінансові ресурси, власна соціальна інфраструктура, вкрай низький і рівень виробничо-технічної оснащеності, питань охорони та техніки безпеки.

Як свідчить світова практика, на відміну великих, малі підприємства менш стійкі. Виділимо наступні труднощі малого бізнесу, що гальмують функціонування малого бізнесу, виходячи з його властивостей:

- значна залежність від коливань ринкової кон'юнктури та підвищена чутливість до змін умов господарювання;
- більш високий рівень ризику, тому високий ступінь нестійкості їх становища на ринку;
- залежність від великих компаній, постачальників, споживачів та слабка захищеність від впливу великих монополістичних об'єднань, місцевої влади та місцевого ринку;
- несприятливий правовий клімат;
- недосконалість правового механізму захисту підприємців;
- криміналізація економічних відносин;
- поширення корупції і хабарництва в структурах державної влади;
- нестача кадрів;

- відсутня єдина інформаційна база для обміну досвідом, пропозицій, контактів, сервісу, експертизи, консалтингу;
- низький рівень ділової культури та етики;
- зниження цін на товари та підвищення якості цих товарів, єдиний стандартний процес сертифікації;
- вільний рух робочої сили, товарів, послуг та капіталу;
- зростання експортних продажів через доступ до ринку в 450 мільйонів споживачів ЄС та доступ до ринків третіх країн, відсутність митних або кількісних обмежень в межах ЄС;
- зростання доступу до технологій, надходжень прямих іноземних інвестицій, державна допомога ЄС, у тому рахунку допомога фермерським господарствам та доступ до фінансових установ та фондів у межах ЄС, у тому рахунку розширення доступу до програм кредитування.

Стратегічним напрямом зовнішньоекономічної діяльності є формування повноцінних міждержавних відносин з головними світовими центрами (США, ЄС, Японія, Китай). Традиційно важливим є співробітництво України з сусідами. За географічною структурою зовнішньої торгівлі найбільшими партнерами України по товарному експорту наразі є Польща, Італія, Німеччина, Нідерланди, Угорщина. До Польщі Україна експортує переважно залізорудну сировину, чорні метали, продукцію деревообробки. Вітчизняний експорт до Італії сконцентрований на чорних металах і зернових. Експорт до Німеччини складається переважно з комплектів проводів, ріпаку, залізорудної сировини, предметів одягу. До Нідерландів Україна постачає насамперед зернові культури і соняшникову олію. В Угорщині концентрується майже весь вітчизняний експорт до ЄС електричних водонагрівальних пристроїв, вагому частку становлять також комплекти проводів, залізні руди. Географія вітчизняного експорту товарів до країн ЄС залишається доволі диверсифікованою

Структура товарного імпорту з ЄС в Україну є диверсифікованою, в імпорті переважає продукція машинобудування та хімічної галузі. У 2021 році обсяги імпорту товарів з ЄС в Україну становили майже 27 мільярдів дол. США.

Найбільшими партнерами України по імпорту товарів серед країн ЄС є Німеччина, Польща, Італія, Франція, Угорщина. З Німеччини Україна імпортує переважно сільгосптехніку, легкові і вантажні авто, електричне устаткування. Імпорт з Польщі складається передусім з транспортних засобів, різноманітного промислового обладнання, продуктів харчування, текстилю. Основою імпорту з Італії є лікарські засоби та продукція приладобудування. З Франції Україна імпортує переважно засоби захисту рослин, фармацевтичну продукцію, засоби гігієни, легкові автомобілі. З Угорщини здійснюється імпорт передусім електричного устаткування, легкових автомобілів, продуктів харчування, гумових виробів і ін.[2].

Загальновідомо, що вихід на міжнародні ринки дозволяє малим та середнім підприємствам заохочувати іноземний капітал, шукати нові ринки збуту своєї продукції, дешеву сировину, розширити коло партнерів, отримувати сучасні технології, обладнання, матеріали на основі пільгового кредиту, лізингу. Серед пріоритетних напрямів розвитку малих та середніх підприємств мають бути заходи щодо стимулювання експорту їх товарів та послуг. Для його реалізації потрібно буде створити систему зовнішньоекономічних організацій на додаток до існуючих торгово-промислових палат, що стимулювали б експорт продукції, домагалися зниження експортного мита, податків, одержання пільгових кредитів, забезпечували б необхідною інформацією, сприяли б проведенню міжнародних виставок і ярмарків.

Концепція росту експортних поставок повинна включати використання такого ефективного інструмента, як вільні економічні зони. Ціль створення цих зон – залучення інвестицій у пріоритетні області виробництва для збереження й створення нових робочих місць, впровадження новітніх технологій, сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і підприємництва, завантаження потужностей портового комплексу, і розвиток його інфраструктури, збільшення поставок, товарів і послуг, створення сучасної виробничої, транспортної й ринкової інфраструктури. Україні потрібно вдосконалити концепцію розвитку вільних

економічних зон, всебічно збільшувати експортну спрямованість у зовнішньоекономічній діяльності.

На наш погляд, необхідне створення системи спеціалізованих страхових компаній для страхування експортних ризиків. Впровадження в Україні ефективної системи страхування й гарантування експортних операцій малих та середніх підприємств істотно вплине на вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності України, прискорить адаптацію її економічних, правових і інституційних структур до міжнародних стандартів, зокрема стандартів Світової організації торгівлі і Європейського союзу. Підприємства малого й середнього бізнесу при здійсненні експортної діяльності одержать значні переваги за умови страхування й гарантування.

Узагальнюючи досвід іноземних країн, необхідно вказати, що в цих країнах функціонує апробована практикою й часом інституційна інфраструктура підтримки експортерів, яку необхідно сформувати в Україні. Головним завданням при її втіленні в життя може стати забезпечення ефективної взаємодії між центральними органами в сфері зовнішньоекономічної торгівлі і їх територіальних підрозділів, пошук ефективних фінансових інструментів підтримки експорту, які врахували б можливості державних ресурсів. Таким чином, аналіз і осмислення світового досвіду з підтримки експорту може бути надійною основою розробки державної політики формування експортного потенціалу, реалізація якого значно зміцнить позиції вітчизняних підприємств на зовнішніх ринках, буде сприяти підвищенню конкурентоспроможності цього сектора що, позитивно позначиться на міжнародному іміджі нашої держави.

Удосконалення завдань державної політики з стимулювання експортної діяльності забезпечить збільшення вітчизняного експорту. Держава може допомогти перебороти підприємцям правові й економічні бар'єри при виході на закордонні ринки. Але разом з тим необхідно проводити розумну протекціоністську політику в зовнішній торгівлі. Це повинен бути вибірковий, а не тотальний протекціонізм. Такий протекціонізм потрібний для захисту окремих галузей економіки, які цього вимагають. Як

свідчить закордонна практика, такий протекціонізм повинен носити помірний характер і не закривати шлях конкуренції з боку іноземних виробників.

Підтримка й просування експортних поставок шляхом створення постійно діючого виставочного комплексу, активного забезпечення відповідною інформацією іноземних організацій і міст-побратимів, проведення активної антимонопольної політики, сприяння в розвитку місцевих джерел сировини, кооперація усередині міста посприє формуванню цивілізованих ринкових відносин. Підтримка ЗЕД повинна включати сприяння розвитку їх торговельних, науково-технічних, виробничих інформаційних зв'язків з підприємцями з інших країн.

Крім торгівлі товарами і послугами, зовнішньоекономічні відносини передбачають кредитно-фінансові відносини, науково-технічне, гуманітарне та військове співробітництво, міграцію трудових ресурсів, міжнародний туризм. З огляду на, те що експорт України складається переважно з виробів сировинних, матеріаломістких галузей (добувна промисловість, машинобудування, сільське господарство), важливим завданням є вдосконалення його структури. Збільшення в експорті частки високотехнологічного обладнання, машин і устаткування, надання послуг, дозволить Україні утвердитися у світі як високоіндустріальної держави з розвиненим багатогалузевим сільським господарством.

Отже, Україна має значний потенціал для розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. Погано використовуються можливості для міжнародної кооперації, зовнішніх інвестицій тощо. Незважаючи на це, українська продукція добре відома у багатьох країнах; для деяких країн і регіонів України є важливим партнером в економічній співпраці.

Малі підприємства у всіх країнах світу завжди випробовували із коштів, страждали від жорстких умов фінансування та зростаючих податків. Тому проблеми фінансової допомоги і ті втрачають свою актуальність. Уряди промислово розвинених країн визнають особливості та потреби малого бізнесу і тому розробляють плани та програми підтримки малого бізнесу,

пропонують заходи щодо управління адміністративними процедурами тощо. Розуміючи, що малий бізнес є найважливішим фактором життєздатності економіки і до того ж діяльність малих фірм пов'язана з великим ризиком. З одного боку, робиться спроба істотно знизити витрати виробництва за рахунок впровадження нових технологій, організаційно-управлінських нововведень та використання цінової конкуренції, з іншого боку, розробляється та виробляється нова продукція, освоюються нові ринки. Промислово розвинені країни повинні створити спеціалізовані органи, що реалізують державну підтримку малого бізнесу.

Розгортання кризових явищ з усією гостротою оголило проблеми соціальної захищеності, працівників. На відміну від великих підприємств у більшості суб'єктів малого бізнесу, особливо на початковому етапі їх діяльності, практично відсутні необхідні фінансові ресурси, власна соціальна інфраструктура, вкрай низький і рівень виробничо-технічної оснащеності, постановки питань охорони купу та техніки безпеки.

Зневажання компонентами сталого розвитку дуже небезпечно і може привести країну, планету до непоправних наслідків. Ігнорування процесів сталого розвитку погано впливає як на життєздатність людини, суспільства, ефективність функціонування бізнесу, так і на стан природного довкілля, економічну ситуацію в регіоні, місті, країні.

Підвищення ефективності стимулювання розвитку підприємств вимагає системного підходу до вирішення цієї проблеми в контексті управління стимулюванням розвитку малих і середніх підприємств як на зовнішньому, так і на внутрішньому рівнях [3].

Стимулювання соціального розвитку малого підприємництва повинно забезпечувати якісне поліпшення соціальних умов діяльності персоналу шляхом вдосконалення показників, які характеризують соціальне середовище підприємства, з метою підвищення зацікавленості працівників у здійсненні трудової діяльності та продуктивності праці. Необхідна підготовка та сприяння держави щодо залучення до підприємницької діяльності молоді, пенсіонерів, інвалідів та других незахищених верств

населення. Зазначимо також, що також необхідно залучати молодь до підприємницької діяльності. Необхідно створювати умови для розвитку молодіжного підприємництва, підвищувати ділову активність молоді, висвітлювати проблемних питань молодіжного підприємництва, надавати необхідну інформаційну, консультаційну, методичну та організаційну підтримку молодіжної підприємницької ініціативи, таким чином, знижуючи рівень безробіття серед молоді.

Впровадження інноваційних технологій стає ключовим стратегічним параметром розвитку будь-якого підприємства й економіки в цілому. За рахунок інновацій підприємство може підвищити свою ефективність і конкурентоспроможність, впровадження інновацій сприяє одержанню більш високого прибутку. Використання більш високоефективних компонентів чи матеріалів, часткова зміна технічних підсистем приводять до підвищення гнучкості виробництва, до заміни застарілих видів продукції та поступового вдосконалення традиційних технічних засобів виробництва. Отже, підприємствам для свого розвитку необхідно у зв'язку з підвищенням вимог споживачів, скороченням життєвого циклу товарів і послуг, з загостренням конкурентної боротьби постійно вдосконалювати свої товари й послуги, а також розробляти нові.

Однак, впровадження інновацій підприємством вимагає досить великих коштів. Тобто впровадження інновацій передбачає визначення необхідного обсягу коштів, пошук їхніх джерел та обґрунтований розподіл цих коштів за такими напрямками: оновлення виробничого парку, поліпшення існуючого устаткування, автоматизацію виробничих процесів, впровадження нових та сучасних технологій з забезпеченням норм екологічної безпеки, що, у свою чергу, приведе до створення нових видів продукції, удосконалення вже існуючих видів продукції, поліпшення якості та розширення асортименту продукції, зростання обсягів виробництва, скорочення виробничих площ тощо.

Проведений нами аналіз ринку кредитування свідчить про те, що банки встановлюють досить високий рівень процентних ставок

по кредитах. Так, криза банківської системи загострила суперечності між потребами підприємств у дешевих кредитах і можливістю банків у їх наданні. На наш погляд, необхідно активізувати фінансово-кредитну підтримку підприємств, а саме: створити сприятливі умови для їхньої доступу до фінансово-кредитних ресурсів.

В сучасній вітчизняній і закордонній економічній літературі, присвяченій питанням кредитування підприємств, основна увага приділяється управлінню кредитним ризиком позичальника на основі аналізу різних сторін самого позичальника, додаткового забезпечення кредиту.

Основними напрямками використання державних ресурсів повинні стати страхування й надання їм гарантій під кредит та під реальні заходи інноваційного розвитку, здешевлення лізингових платежів. А підтримка підприємств повинна бути надана на конкурсній основі у відборі проектів з урахуванням відповідності їх змісту пріоритетним напрямкам регіонального розвитку, визначеним органами місцевого самоврядування, на умовах повернення, платності з обов'язковим моніторингом впровадження проекту. Для реалізації даних напрямків повинні бути залучені не тільки кошти державного бюджету, а й приватний капітал. Це дасть змогу здійснювати гнучке державне регулювання, оптимально використовувати державні ресурси.

Зазначимо, що основними джерелами впровадження інновацій є власні та залучені кошти. Так, у структурі власних коштів головну роль відіграє прибуток, який лишається після сплати податків та інших обов'язкових платежів. Основне джерело — чистий прибуток, оскільки не всі прибуткові підприємства мають певний рівень чистого прибутку, достатній для впровадження інновацій. Також до таких джерел можна віднести поряд з амортизаційними відрахуваннями імобілізацію в інвестиції частини зайвих оборотних активів, реінвестування шляхом продажу частини зайвих надлишкових основних фондів, довгострокові вкладення минулих періодів, строк погашення яких закінчується цього року, страхові суми відшкодування збитків, викликаних втратою майна. Однак їхня частка в загальному обсягу

та джерелах формування власних коштів невелика. Тому виникає необхідність в управлінні структурою капіталу, яке включає її оптимізацію.

Негативні результати структури капіталу підприємств говорять про те, що для підприємств не вистачає власних коштів для забезпечення діяльності підприємства. Це призводить до зниження обсягів виробництва, зменшення реалізації продукції, зрештою недоотриманню прибутку. Для відшкодування недоліку коштів підприємства вимушені залучати позиковий капітал. Брак власного оборотного капіталу в тяж час, на нашу думку, викликаний збитковістю, оскільки відсутнє основне джерело поповнення власного капіталу – прибуток підприємства. Таким чином, вийти з ситуації, що склалася, підприємствам допоможуть ефективні управлінські рішення, у тому числі пов'язані із заходами щодо підвищення прибутку підприємства.

Здатність підприємства до впровадження інновацій залежить від прибутковості роботи самого підприємства, наявності власних фінансових ресурсів та можливості використати позичені кошти. Отже, підприємству треба оптимально використовувати необхідні ресурси. Підкреслимо, що пільгова амортизаційна політика в поєднанні з політикою кредитної експансії дозволить підтримувати нормальний рівень фінансування. Держава може лише встановити граничні нормативи, які не можна перевищувати. Отже, використання невеликих норм амортизації дасть змогу підприємствам вкладати свої кошти у проекти, які мають низьку норму прибутку.

Для забезпечення інноваційного процесу розвитку підприємству також необхідний і інтелектуальний капітал, який у сучасних умовах стає поряд з виробничим і фінансовим одним з найважливіших стратегічних ресурсів організації та визначальною передумовою реалізації інновацій. Метою впровадження інновацій на підприємстві є створення довгострокових конкурентних переваг, тобто інноваційна діяльність повинна розглядатися як здатність підприємства та її персоналу до постійної адаптації до вимог ринку. А це означає необхідність формування інтелектуального капіталу підприємства.

Економіка знань є вищим етапом розвитку постіндустріальної економіки й інноваційної економіки. Зазначимо, що нова економіка характеризується виділенням нових ресурсів підприємства – інтелектуальних. Інтелектуальний капітал є основним капіталом, який відіграє провідну роль в постіндустріальній економіці, одночасно виконуючи роль генератора нових знань. Інтелектуальний капітал формується інформацією та знаннями і володіє особливою властивістю – здатністю до самозростання у процесі використання.

Успішний проект повинен мати потенціал, бути масштабним як мінімум на ринку Європи. Донорські гроші не даються на розвиток операційної діяльності конкретного підприємства. Грант повинен допомогти створити новий проект, який зможе істотно вплинути на досягнення цілей сталого розвитку. Так, у цьому списку цілями сталого розвитку є такі категорії, як боротьба з бідністю, забезпечення гендерної рівності, забезпечення доступу до чистої і безпечної енергії та інші. Донор очікує побачити внесок, віддачу в розвиток суспільного блага. Україна платить достатньо членські внески, щоб український бізнес мав можливість приєднатися до міжнародного співтовариства і, зокрема, одержувати безповоротну фінансову допомогу міжнародних донорів. Але наші підприємства не дуже активно використовують цю можливість

Багато банків розвивають напрямок кредитування малого та середнього бізнесу.

Найбільш поширені кредитні продукти:

- на поповнення оборотних коштів;
- кредити на придбання основних засобів (обладнання, нерухомість); рефінансування кредитів в інших банках;
- кредит під депозит;
- овердрафт (як бланковий, так і заставний);
- гарантії;
- авалування векселів.

Більш низькі ставки зустрічаються в основному при кредитуванні у співпраці з деякими міжнародними донорами, а

також у партнерських програмах з виробниками техніки. Ставки за партнерськими програмами найчастіше починаються від 10% річних, але залежать ще й від терміну кредиту і розміру власного внеску. При короткому терміні кредитування і власному внеску більше 50% за деякими програмами ставка може бути значно нижче. Найбільш поширені партнерські програми на купівлю обладнання, автомобілів і сільгосптехніки. Великий вибір таких програм є, наприклад, в Укрексімбанку, Ощадбанку, Креді Агріколь Банку, Райффайзен Банку Аваль, Укргазбанку. Деякі банки співпрацюють з обласними адміністраціями на умовах часткової компенсації процентної ставки по кредиту. Є такі програми у Кредобанку і Приватбанку. Кредити на розвиток бізнесу надають під заставу нерухомості, але є й беззаставні програми — наприклад, у Приватбанку, Міжнародному інвестиційному банку, Райффайзен Банку Аваль. Розвивають банки і кредитування, спрямоване на підвищення енергоефективності. Отже, банки пропонують бізнесу широкий спектр фінансових продуктів і послуг, однак процентна ставка в більшості програмах банківського кредитування неприйнятна. Також багатьох представників бізнесу бентежать високі вимоги до заставного майна і складність процедури оформлення документації. До того ж, не всі невеликі підприємства можуть похвалитися якісним складанням фінансової звітності, що відповідає вимогам банку. Враховуючи всі перераховані фактори, представники бізнесу не завжди можуть скористатися пропозиціями банків.

Шляхами вдосконалення нормативно-правового розвитку повинні бути: спрощення довгострокових і дорогих дозвільних процедур, що регулюють діяльність суб'єктів підприємництва. Також запропоновано змінити систему контролю над діяльністю малих і середніх підприємств: установити регламентні строки, періодичність і послідовність контрольних перевірок різними органами, виключити практику дублювання перевірок різними підрозділами однієї й тієї ж структури.

Дієвим елементом інфраструктури підтримки підприємств має бути створення розгалуженої системи інститутів, що забезпечують потреби підприємств у ресурсах (фінансових,

майнових, технологічних, кадрових, інформаційних тощо) за рахунок держави із залученням коштів, об'єднань підприємців, з приватних джерел на некомерційній основі (субсидування, гранти, добродійність та ін.). Запропоновано створення постійно діючого виставкового комплексу для хлібобулочних підприємств, у рамках якого будуть активно забезпечуватися відповідною інформацією вітчизняні та закордонні організації.

Враховуючи практику стимулювання розвитку підприємництва та на основі проведеного дослідження, можна сформулювати наступні рекомендації:

1. Концентрація зусиль на формуванні прийнятних макроекономічних умов;
2. Прийняття законів, що визначають цілі та завдання політики галузі малого підприємництва;
3. Продовження розвитку цієї політики на місцевому рівні;
4. Здійснення соціальної політики.

На наш погляд, основне завдання у підтримці малих підприємств полягає не у наданні фінансової допомоги окремим підприємствам, а в кардинальній зміні самого економічного середовища, в якому вони ведуть свою господарську діяльність. Бюджетні кошти необхідні заходи, які у програм здатні змінити ситуацію загалом. Якщо допомогти кільком десяткам чи сотням малих підприємств, кардинально ситуація у сфері малого бізнесу не зміниться. Якщо ж спробувати виробити механізми зміни ситуації в цілому, ось це буде справді робота з підтримки малих підприємств. Діяльність спеціальних фондів, що використовують держбюджетні кошти, повинна, в основному, зводитися до гарантійних та страхових функцій щодо проектів малого бізнесу, а також до фінансування цільових програм та заходів, що сприяють розвитку системи підтримки малого бізнесу. При цьому фінансові ресурси, починаючи з певної їх величини, повинні надаватися на пайовій основі з використанням тендерів, торгів, конкурсів як ринкових механізмів для організації закупівель послуг для державних потреб. надання державної допомоги тільки на конкурсній, зворотній та платній основі;

Для обґрунтованого визначення напрямків першочергової уваги державних програм, а також враховуючи досвід розвитку програм державної підтримки малого підприємництва у світі, можна виділити наступні напрямки пріоритетного докладання зусиль:

- стимулювання розвитку процесів як створення, так і трансферу передових технологій, що забезпечують конкурентний рівень засобів та технологій виробництва, (включаючи інтелектуальні управлінські технології) з метою підвищення інтенсивності, якості та, в цілому, ефективності як самого виробничого та операційного процесу, так і його результатів – продуктів/послуг;

- подальший розвиток відповідних освітніх та навчальних програм інформаційної та консультаційної підтримки;

- розвиток взаємовигідних та добре узгоджених відносин між різними рівнями по вертикалі (місто/район, регіон, центр), що стимулюють їх взаємно ефективне партнерство в галузі створення нормативно-правової бази, що виключає протиріччя та розриви на різних рівнях – для більш ефективного поділу праці "по вертикалі";

- значне скорочення або відмова від прямого бюджетного фінансування та переважання непрямих методів підтримки;

- продумана, що ефективно функціонує система державного гарантування позик, наданих комерційними банками малим підприємствам (гарантування від 60% до 90% позики);

- посилене фінансове стимулювання інноваційної діяльності малих підприємств.

- забезпечення доступу найперспективніших малих інноваційних фірм до федеральним бюджетним коштам в розвитку науки, збереження пільгового оподаткування інноваційної діяльності підприємств;

- стимулювання венчурного капіталу, яке вимагає: створення гнучкої системи знижок з податку на прибуток від приросту вартості акцій нових інноваційних підприємств; посилення ролі місцевої влади у підтримці малого інноваційного підприємництва через регіональні венчурні фонди;

- стимулююча система оподаткування та особливий порядок амортизації;

- створення умов для рівного доступу для всіх підприємців до інформаційно-консультаційних послуг (особливо з питань оподаткування, кредитування та страхування).

Як свідчить міжнародний досвід, схеми кредитних гарантій з'явилися у тому, щоб розширити потоки капіталу реальний сектор економіки, і особливо у напрямі малого бізнесу. При цьому уряди, які створили такі схеми, отримували подвійну вигоду. По-перше, вони зменшують необхідність прямих бюджетних асигнувань для кредитування підприємств. По-друге, використовуючи знання та вміння існуючих фінансових установ у питаннях оцінки позичальника, державним органам вже нема чого займатися незнайомою для себе справою. Оцінку потенційного позичальника можуть проводити фінансова установа та гарантійний фонд, або

Інтелектуальний капітал має різноманітні форми прояву: покращання обслуговування, здібності працівників, вміння вирішувати певні проблеми, позиція підприємства на ринку, технологій тощо. Формування інтелектуального капіталу малих і середніх підприємств можна розділити на три складові: людський, організаційний, інтерфейсний капітали. Людський, організаційний та інтерфейсний капітали постійно взаємодіють один з одним. Така взаємодія сприяє формуванню та збільшенню інтелектуального капіталу.

Загальновідомо, що головна функція інтелектуального капіталу в сучасній економіці – істотно прискорювати приріст маси прибутку за рахунок формування й реалізації, необхідних підприємству систем знань, речей і відносин, які, у свою чергу, забезпечують його господарську високоефективну діяльність. Інтелектуальний капітал має різноманітні форми прояву: покращання обслуговування, здібності працівників, вміння вирішувати певні проблеми, позиція підприємства на ринку, технологій тощо. Формування інтелектуального капіталу підприємства можна розділити на три складові: людський, організаційний, інтерфейсний капітали. Людський, організаційний та інтерфейсний капітали постійно взаємодіють один з одним.

Така взаємодія сприяє формуванню та збільшенню інтелектуального капіталу. Взаємозв'язок елементів інтелектуального капіталу створює синергетичний ефект, поштовх до перехресного впливу одних видів нематеріальних активів на інші.

Найважливішою умовою формування й розвитку економіки знань є людський капітал, що є головною рушійною силою соціально-економічного розвитку сучасного суспільства. У рамках нової парадигми розвитку країн і світового співтовариства людський капітал зайняв провідне місце в національному багатстві (до 80% у розвинених країнах). На наш погляд, розвиток людського капіталу є необхідною умовою розвитку підприємства. До людського капіталу, як правило відносяться знання, навички, кваліфікація, досвід, творчі здібності працівників тощо. Для успішної реалізації політики розвитку підприємства необхідно створення ефективної системи розвитку персоналу підприємства, зокрема своєчасне й ефективне проведення навчання та підвищення кваліфікації працівників. Так, розвиток підприємства вимагає підготовку працівників до виконання нових функцій, займання нових посад, розв'язання нових завдань. Потреба підприємства в підвищенні кваліфікації її працівників може бути зумовлена змінами внутрішнього та зовнішнього середовища, вдосконаленням процесу управління, освоєнням нових видів і сфер діяльності. Зазначимо, що підвищення кваліфікації спрямоване на підтримку і вдосконалення професійного рівня персоналу. Підвищення кваліфікації менш тривале і значно дешевше, ніж підготовка нового працівника. Працівники мають змогу здобути і післядипломну освіту на базі університетів та консалтингових компаній.

Підкреслимо, що центром управління людським капіталом на більшості підприємств є відділ кадрів, але не на всіх малих підприємствах є відділ кадрів. Ця функція, як правило, покладена на керівників самих підприємств, які діють інтуїтивно. Зазначимо, що багато керівників малих підприємств не мають фінансових можливостей вирішувати питання розвитку свого персоналу. На наш погляд, керівництву підприємства потрібно будувати

спеціальні мотиваційні механізми персоналу за успішне навчання та залучати їх до творчої діяльності. Так, при вдосконаленні інтелектуального капіталу підприємства необхідно підвищувати не тільки рівень освіти і кваліфікацію персоналу, а й здатність працівників мислити креативно, генерувати нові ідеї, готовність сприймати ці ідеї, посилити зацікавленість самих працівників у результатах навчання.

Таким чином, інтелектуальний капітал має різноманітні форми прояву: покращання обслуговування, здібностей працівників, позиції підприємства на ринку, технологій, зростання обсягу реалізації продукції, її якості, підвищення рентабельності та зростання доходів тощо.

Досягнення належного рівня екологічної безпеки життєдіяльності людства та переведення економіки України на модель стійкого розвитку можливі тільки за умов створення та втілення в життя принципово нової екологічної стратегії соціально-економічного розвитку країни.

Найвищими та основними цілями для реалізації даної цілі мають бути:

- ефективне, раціональне використання природних ресурсів;
- збереження в чистоті навколишнього середовища.

При цьому мають досягатися високі економічні показники фінансового стану підприємства та достатній соціальний рівень робітників.

Для ефективного функціонування підприємства у конкурентному середовищі в основу сталого розвитку повинні бути покладені та реалізовані такі принципи:

- пріоритет екологічної безпеки над економічною вигодою, екологічних чинників, вимог, критеріїв над економічними;
- застосування технологій, що мають базуватися, як правило, на безвідходності виробництва, а також ефективних методах знешкодження і відновлення до біологічної якості тих використаних (відпрацьованих) природних ресурсів (відходів), що повертаються у навколишнє середовище;

- при веденні господарської діяльності повинні обов'язково враховуватися екологічні чинники, закони, критерії, вимоги та обмеження і здійснюватися таким чином, щоб вони не завдавали природі непоправної шкоди, не підривали екологічної рівноваги в навколишньому середовищі, не зумовлювали негативних незворотних змін [4].

Малим та середнім підприємствам необхідна прозорість умов кредитування, довгострокові кредити зі зниженою процентною ставкою й мінімумом комісій, мінімальні витрати, пов'язані з одержанням кредиту, гнучкий графік з урахуванням сезонності бізнесу, можливість відстрочки погашення тіла кредиту, більш лояльні підходи до нотаріального оформлення угод і страховок, можливість надання вибору страхової компанії клієнтом самостійно.

Якими б важливими не були соціально-економічні цілі підприємств енергетичної галузі, яким би значним не був реальний рівень затрат на природоохоронні і природо відтворні заходи, ресурсо-екологічна безпека життєдіяльності населення має бути пріоритетним завданням. Високі економічні показники функціонування будь-якого виробництва, підприємства мають досягатися без нанесення екологічної шкоди природі та суспільству.

Через те, що в Україні переважають «брудні» виробництва, застарілий промисловий потенціал потребує модернізації, для переведення економіки на модель сталого й екологічно безпечного розвитку, підприємствам свої сили слід направити на розгортання та інтенсифікацію наукових досліджень та розробок, спрямованих на раціоналізацію природокористування та охорону природних ресурсів і навколишнього середовища, запровадження екологічно чистих технологій, застосування очисних обладнань[5].

Важливішим зовнішнім фактором, який впливає на сталий розвиток є розроблення і прийняття державної соціально-економічної політики, що допоможе у розв'язанні існуючих гострих суперечностей між екологією і економікою.

Чинне законодавство, що визначає державну політику в області підтримки й розвитку малого підприємництва, у якості

обов'язкових повинне включати наступні гнучкі якісні та кількісні критерії віднесення підприємств до малих, середніх та великих з можливістю їхнього подальшого регулювання на регіональному рівні за допомогою яких держава як на місцевому, так і на загальнодержавному рівні має шляхом диференційної підтримки цільових програм стимулювати розвиток підприємств конкретного розміру, галузі, стимулювати їх розвиток. Сегментація підприємств за розміром та масштабами діяльності повинна базуватися на врахуванні якісних і кількісних критеріїв. Так, якісні та кількісні показники в сукупності визначають їх риси, дозволяючи сформувати критерії малого бізнесу, та відмінну ознаку, що виражає найбільш загальні сторони. Причому, вартісні показники повинні коректуватися на величину зміни швидкості протікання інфляційних процесів. Якісні та кількісні показники визначають конкретні риси малого бізнесу, дозволяючи сформувати їх визначення для різних випадків сегментування, для визначення їх місця у розвитку регіону.

Важливим тактичним інструментом стимулювання малого бізнесу на даному етапі економічного розвитку України, на нашу думку, повинен стати класифікатор малих та середніх підприємств за видами економічної діяльності, де б на базі фінансово-статистичних показників результатів діяльності було б обчислено граничні межі таких кількісних критеріїв, як валовий дохід та балансова вартість активів та середньооблікова чисельність працюючих з урахуванням виду економічної діяльності. Якщо підприємство має показники нижчі від гранично встановлених, то воно має право на низку пільг, що надаються з боку держави. Цей класифікатор, на нашу думку, повинен розроблятися за допомогою органів державної статистики, науковців. Затверджувати його доцільно як складову частину програми розвитку підприємництва на певний рік. Це дасть змогу здійснювати гнучке державне регулювання, оптимально використовувати державні ресурси, визначати найуразливіші у певній галузі економіки підприємства, яким потрібно надавати допомогу із метою створення конкурентного середовища та отримання у майбутньому

позитивного, очікуваного, економічного, соціального ефектів в Україні.

При цьому при винесенні рішень щодо питань про субсидування, розробку пільгового оподаткування, інвестування, кредитуванні в спеціалізованих державних і фінансово-кредитних установах повинне використовуватися не тільки чисельність зайнятих, а кілька показників, причому ці критерії повинні вдало доповнювати один одного. Тому що при використанні гнучкої системи критеріальних показників дозволяється здійснення більш ефективного стимулювання розвитку малого бізнесу. Вибір варіантів визначення малого бізнесу є дуже важливим і повинен бути диференційованим залежно від мети його застосування, що перш за все обумовлюється різноманітністю видів та господарської діяльності.

Також, на наш погляд, для стимулювання розвитку малого бізнесу необхідно удосконалити чинне законодавство з метою зменшення надмірного державного втручання у сферу підприємництва. З метою стимулювання розвитку малого бізнесу необхідно провести ревізію законодавства з метою ліквідації надлишкових функцій органів влади по здійсненню контролю за їхньою діяльністю й оптимізувати нормативно-правові основи адміністрування малого бізнесу із боку держави, що опираються на підготовку й реалізацію законів, постанов. На нашу думку, шляхами вдосконалення правового забезпечення розвитку малого бізнесу повинні бути: спрощення довгострокових і дорогих дозвільних процедур, що регулюють діяльність суб'єктів малого підприємництва (державна реєстрація, ліцензування й т.п.); створення дієвих механізмів захисту прав і свобод підприємців; гармонізація українського законодавства з законодавством Європейського Союзу; забезпечення законодавчої гарантії незмінності та довготривалої державної політики щодо підтримки малого бізнесу; розробка нормативно-правової бази, яка регулює відносини між державою та підприємцями, роботодавцями і найманими працівниками, у тому числі і для забезпечення їх соціального захисту, регламентує діяльність органів державної влади, їх посадових осіб щодо виконання

ними відповідних повноважень у сфері розвитку малого підприємництва; вдосконалення функціональної та організаційної структури центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо стимулювання розвитку і державної підтримки малого бізнесу.

Для успішного функціонування та займання лідерських позицій у конкурентній боротьбі підприємствам слід велику увагу приділяти внутрішньому факторові сталого розвитку – політиці підприємства, направлений на соціально-економічний та інноваційний розвиток, підвищенні суспільної організованості і керованості господарством.

Слід зазначити, що гостру проблему у досягненні балансу між економікою та екологією потрібно вирішувати починаючи не з державного рівня, і навіть не з регіонального, а на рівні свідомості кожної окремої людини, потім суспільства, поступово переходячи до рівня підприємств, організацій, фірм, господарств. Підвищуючи рівень культури суспільства, ми зможемо реалізувати спільну мету і загальносвітову ідею – досягнення стійкого розвитку, що будуть зрозумілими і прийнятними кожній людині. Тобто організаційно-адміністративні, економічні механізми забезпечення екологічної безпеки, що застосовуються у суспільній практиці силою держави шляхом нав'язування зверху заранне розроблених нормативно-правових правил сьогодні у повній мірі не спрацьовують.

Встановити спеціальні умови з можливістю застосування пільг та порядок передачі виробничих площ та технологічного обладнання, та організації, що перебувають у державній та муніципальній власності малим підприємствам на умовах довгострокової оренди, викупу, передачі обладнання у лізинг. Знизити для малих підприємств розцінки на оформлення та державну реєстрацію угод з нерухомістю.

При вирішенні проблем доступу малих підприємств до майна підприємств, що реструктуруються, необхідно законодавчо закріпити норми щодо обов'язкового залучення малих підприємств до торгів, створити перелік малих підприємств, здатних за своїми економічними та виробничими показниками брати участь у

розміщенні замовлень на постачання продукції для державних потреб.

Створення та розвиток нових підприємницьких структур ускладнюють адміністративні бар'єри, численні перешкоди з боку органів влади управління всіх рівнів, пов'язаних із необхідністю виконання зайвих правил та процедур, передбачених законодавчими та іншими нормативно-правовими актами та діями органів влади різних рівнів. Проте, через обмежені фінансові ресурси навіть в розвинених країнах малий та середній бізнес позбавляється можливості займатися генеруванням нових знань, натомість дана сфера є прерогативою великих корпорацій та держави [6].

Головними напрямками державної політики щодо забезпечення рівних умов конкуренції мають бути:

- посилення санкцій за порушення положень антимонопольного законодавства, у тому числі за зловживання домінуючим становищем на ринках та за дії органів влади, що порушують конкуренцію;

- невторчання виконавчої влади у функціонування конкурентного середовища за одного з економічних агентів;

- недопущення використання державної допомоги для створення нерівних умов конкуренції;

- посилення діяльності структур підтримки малого підприємництва щодо навчання та проведення роз'яснювальної роботи із застосування антимонопольного законодавства.

Як свідчить світова практика, на відміну великих, малі підприємства менш стійкі [7, 8]. Вони діють за умов підвищеного ризику, більш залежні від зовнішніх соціально-економічних чинників, кон'юнктури над ринком. Світова спільнота має у своєму розпорядженні велику різноманітність варіантів регулювання підприємницької діяльності.

Необхідно сприяти в інтеграції малого та великого бізнесу. Основними завданнями у цьому напрямку мають стати:

- вдосконалення та оптимізація взаємовідносин між великими підприємствами та суб'єктами малого підприємництва;

- використання потенціалу малих підприємств для прискорення процесів реструктуризації галузей та реформування підприємств;

- спрощення механізму та процедури укладання договорів комерційної концесії.

Одним із головних напрямів державної політики щодо малого підприємництва має стати зменшення будь-яких форм державного втручання у сферу малого бізнесу. Держава повинна встановлювати лише загальні правила діяльності малого підприємництва через законодавство, що регулює правові, загальноекономічні, майнові, земельні та інші питання малого підприємництва.

Один із найперспективніших напрямів фінансової підтримки малого підприємництва – забезпечення його державними замовленнями.

У цьому відношенні прийнято низку нормативних документів, проте багато хто з них поки що здебільшого на папері. Найважливішою умовою розвитку підприємництва є створення нової податкової системи, що відповідає вимогам стабільності; однакового податкового оподаткування всіх виробників незалежно від форми власності та галузевої власності: рівного рівня оподаткування платників податків з однакоvim доходом та інше.

Податкове законодавство України відрізняється нестабільністю, а багато законів з податків не є законом прямої дії. Усе це призводить до різкого зменшення бази оподаткування у зв'язку з розоренням багатьох підприємств і переходом інших у «тіньовий» сектор економіки.

Система оподаткування всіх розвинених країн передбачає стимули при оподаткуванні підприємств. Принципова позиція держави в цьому випадку полягає в тому, що пільги допомагають підприємцям, по-перше, резервувати частину прибутку та вкладати їх у розширення виробництва. Тим самим частково вирішується проблема власного капіталу. По-друге, податкові пільги у принципі підвищують ефективність підприємницької діяльності, і роблять її більш конкурентоспроможною.

Система оподаткування всіх розвинених країн передбачає стимули при оподаткуванні малих та середніх підприємств. Принципова позиція держави в цьому випадку полягає в тому, що пільги допомагають підприємцям, по-перше, резервувати частину прибутку й вкладати її в розширення виробництва. Тим самим почасти вирішується проблема власного капіталу. По-друге, податкові пільги в принципі підвищують ефективність підприємницької діяльності, і відповідно роблять її більше конкурентоспроможною.

Проблемам розвитку підприємництва приділяється нині пильна увага – видаються постанови уряду та рішення місцевих органів влади, створюються різні спеціалізовані фонди та інші елементи інфраструктури підтримки малого підприємництва [9, 10, 11]. Це не дивно, адже важко уявити ринкову економіку, що ефективно розвивається, без широкої мережі дрібних, рухливих, гнучких економічних утворень.

Зазначимо, що головними напрямками дій державних органів щодо державного регулювання, підтримки та детінізації малих та середніх підприємств в Україні мають бути сприяння розвитку та протидія його тінізації через звільнення від оподаткування частини прибутку (доходу), податкові пільги в принципі підвищують ефективність підприємницької діяльності і відповідно роблять її більше конкурентоспроможною; удосконалення системи державної підтримки шляхом посилення стимулів до ділової активності і підвищення рівня вигоди від ведення легальної підприємницької діяльності; удосконалення системи державного регулювання шляхом спрощення та зниження реального рівня витратності комплексу адміністративно-економічних процедур, пов'язаних з створенням та веденням власної справи; впровадження ряду соціально-психологічних заходів, спрямованих на формування оптимального психологічного клімату для підвищення ділової активності населення, проходження процесів детінізації підприємництва, протидії проявам ненормативного регулювання підприємницької діяльності з боку суб'єктів “державної тіні”. виведення заробітної плати з тіні. Зменшення ставки податку залежно від розмірів підприємства є одним із методів

оподатковування малого та середнього бізнесу, який широко використовується розвинутими країнами. Удосконалення спрощеної системи оподаткування, обліку й звітності шляхом ініціювання змін у законодавчому полі поряд із зростанням кількості напрямів підтримки малих та середніх підприємств дасть можливість створити не лише належні умови для їх розвитку, а й подолати негативні процеси, які мають місце при застосуванні спрощеної системи оподаткування. Для новостворених підприємств слід запровадити податкові пільги, які дадуть їм можливість розвинути власний бізнес. Міським радам необхідно вносити на розгляд пропозиції про надання пільг, звільнення від сплати податків на перший рік роботи новостворюваних малих та середніх підприємств. Потребують пільгового оподаткування підприємства, які працюють у пріоритетних сферах діяльності. Необхідно цілком звільнити (принаймні на найближчі два роки) від оподаткування інвестований прибуток малих підприємств та їхні амортизаційні відрахування для створення стимулу в розширенні виробничої діяльності. Мають бути звільнені від податків суми прибутку всіх підприємств та організацій, що направляються у фонди підтримки і розвитку малого та середнього бізнесу.

Отже, необхідно знизити податковий тиск для всіх господарчих суб'єктів. Модифікувати спрощену податкову систему у напрямі збільшення ступеня прозорості та скасування практики "подвійної" сплати податків. Нова система оподаткування малого бізнесу повинна позитивно позначитися на їх діяльності, необхідно здешевити процедури ліцензування; знизити рівень податків; обмежити кількість податків; обмежити та спростити урядові нормативні акти. Великі підприємства могли б одержувати певні пільги в оподаткуванні, надаючи підприємцям можливість брати участь у своїй діяльності. Введення податкових пільг, що стимулюють існування підприємств різних форм власності, у тому числі й при перепідготовці менеджерів, дозволить направляти частина зароблених коштів на підготовку персоналу. Також необхідно ввести диференційовані розміри штрафів для великих і малих та середніх підприємств вбік їхнього зменшення для останніх.

Для створення сприятливих умов самореалізації потенційних підприємців необхідний суттєвий перерозподіл податкових надходжень від підприємницької діяльності (насамперед, податки на прибуток), але головним чином — кардинальне, а не паліативне зниження трудомісткості податкового процесу для сектора малого підприємництва, що особливо починають професійну діяльність. Спрощення інструкцій зі сплати податків, збільшення податкових періодів, мораторій на постійні зміни в законодавчій базі та підзаконних актах, розширення числа категорій малих підприємств, що мають можливість користуватися спрощеною системою оподаткування.

Для стимулювання «явних» потенційних підприємців до створення власної справи доцільно закріплення у законодавчому порядку системи «податкових канікул». Введення цього інституту в перші два-три роки (адаптаційний період) діяльне підприємців-початківців — суттєвий метод підтримки, який дозволить новим суб'єктам підприємництва набратися сил.

Малий бізнес — виключно динамічний і гнучкий соціально-економічний феномен, що має величезними можливостями адаптації до всіх складових ринкового середовища, стану сукупного попиту та ін. Саморозвиток — головна умова та джерело динаміки малого підприємництва. У зв'язку з цим будь-яку підтримку малого бізнесу на державному або муніципальному рівні, а також на сторони різних громадських структур слід розглядати лише як свого роду «розшивку» тих вузьких місць, з якими стикаються малі підприємства у своїй діяльності і які можуть бути усунені або пом'якшені. заходами цілеспрямованої політики підтримки. Наявні труднощі малого бізнесу та обумовлені ними потреби у його підтримці з боку держави та громадських організацій багато в чому виробляли: від стану зовнішнього середовища діяльності малих підприємств, а також від ступеня соціально-економічної зрілості, місця та ролі малого бізнесу у вирішенні соціальних та економічних проблем.

Отже, активізація процесів стимулювання сталого розвитку малого бізнесу та координація різних напрямків роботи зі створення умов цього процесу, вдосконалення державної

підтримки дозволять їм зайняти гідне місце в економіці України та сприятиме її стійкому економічному зростанню у повоєнні часи.

Література

1. Служба статистики України: офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 01.06.2022).

2. Терещук А. Вступ України до ЄС: переваги для громадян та бізнесу. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/211004_vstup-ukrani-do-s-perevagi-dlya-gromadyan-ta-bznesu (дата звернення 01.06.2022).

3. Куклінова Т. В. Формування системи розвитку підприємств на прикладі підприємств хлібобулочної галузі / Т. В. Куклінова, В. П. Яценко, С. М. Телешевська, Ю. А. Чернецька. *Інвестиційні проблеми та шляхи розвитку підприємств харчової промисловості: монографія* / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. Г. Гончарука ; Одес. нац. акад. харч. технологій. Одеса: Фенікс, 2013. 220 с.4. Миколайчук М.М. Регіональні аспекти державного управління сталим розвитком в умовах глобалізації. *Економіка та держава*. Міжнародний науково-практичний журнал. 2008. № 7. С. 100.

5. Дегтярьова О.О. Устойчивое развитие – новая общественно-экономическая парадигма. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2006. Вип. 211. С. 975 – 981.

6. Медведева Ю. В., Єгорова О. М. Фінансування інноваційного розвитку малого та середнього бізнесу в умовах євроінтеграції. *Збірник наукових праць здобувачів вищої освіти і молодих учених*. 2021 р. С.115-116.

7. Гнатенко, І. А. Моделювання сценаріїв стійкого розвитку підприємств в умовах глобалізації та діджиталізації: управлінський аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. № 16. 2021. С. 20-25.

8. Лазоренко Т.В. Сталій розвиток як основа економічного зростання підприємства. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи*. 2021. С. 90-91.

9. Кішук М. О. Формування стратегії розвитку підприємства в умовах трансформації внутрішнього та зовнішнього середовища. *Наука майбутнього*. №7. 2021. С. 189.

10. Щербель, А. І., Білінська, М. Пошуки нових стратегій управління розвитком підприємства в умовах нестабільного середовища. Тези доповідей II міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів Цифрова економіка як фактор інновацій та сталого розвитку суспільства. 2021. С. 56-57.

11. Мартиненко, М. В. Управління розвитком підприємства в умовах інноваційної знанієорієнтованої економіки. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна серія «Економічна»*, (94). 2018. 36-46.